

”Päivä on tehnyt kierroksensa”

MATTI VIRTANEN

Emeritus-professori Antti Eskolan viimeinen kirja on tavallaan jatkoa hänen vuonna 2016 ilmestyneelle kirjalleen. Esipuheessaan Eskola kertoo saaneensa tästä *Vanhuus*-kirjastaan yli viisisataa kirjettä eri-ikäisiltä lukijoiltaan. Nimenomaan heille Eskola haluaa nyt kirjoittaa, koska ”tässä kirjassa kerron, mitä lähes tutkimustuloksen kaltaista kirjeistä opin”.

Mutta Eskola ei olisi Eskola, jos tyytyisi näin kapeaan toimeksiantoon. Kirjan jännittävin piire on sen rakenne. Eskolan mukaan kirjan teko otti kaikkiaan kolme vuotta, mutta hän järjestele materiaalinsa niin, että kaikki olisi kirjoitettu ikään kuin yhden päivän aikana. Eikä vain tämä kirja ja pohdinnat edelliskirjan palautteiden pohjalta, vaan Eskolan oma koko elämä limittyy ja syntetisoiu samalla tähän yhteen päivään. Aamussa nousevat keskeiseksi lapsuusmuistot, Päivässä Eskolan tutkijahistorian keskeiset tapahtumat ja Ilta kertoo vanhenevan tutkijan ja keskustelijan pohdinnat omasta merkityksestään ja lähenevästä kuolemasta – ja vasta siellä tulevat vastaukset ja kommentit edelliskirjan tuottamiin kirjeisiin.

Eskolan kirjan rakenne-idea muistuttaa Juha Suorannan erinomaisen C. Wright Mills -elämäkerran päättävää kuvausta Millsin ”ihanteellisesta työpäivästä”. Se on synteesi, jossa Suoranta hienolla tavalla pelkistää Millsin ajattelutavan, työtavan ja toimintatavan yhden päivän kulkuun. Ottiko Eskola idean kimmokkeen Suorannalta vai syntyi-

vätkö ne rinnakkain, siitä ei ole tietoa. Eskola kuitenkin avoimesti vertaa rakennettaan Suorannan synteesiin.

Kirjan Aamu-jaksossa Eskola käy läpi vanhan miehen aamutoimia ja niiden hankaluuksia, mutta myös pysyvyyksiä, joista tärkein on paperi-*Hesarin* lähiluku. Vaikka Eskola on vuonna 1960 muuttanut Tampereelle, hän on leimautunut opiskelukaupunkiinsa Helsinkiin ja maan valtalehteen. Vaimo Ritille tärkeämpi taas on *Aamulehti*, ja lukukokemusten vertailulla on tärkeä paikka pariskunnan päiväohjelmassa. Aamutoimien vertailussa Eskolan katse etsiytyy monella tapaa niin omaan kuin suomalaisten yleiseen historiaan.

Päivä-jaksossa Eskola on työelämässä, tutkijana, joka nyt kirjoittaa synteettistä tekstiä keskeisistä teemoistaan ja mitä niistä on elämänsä aikana oppinut. Tuloksena on kolme esseetä: millainen Suomi oli ja on minun mielikuvissani; millainen oli ja on mielikuvani suomalaisesta ihmisestä; millaista rakkaus ja ystävyys ovat olleet ja ovat nyt.

Kun kirjassa alkaa Ilta, Eskola kaivaa esiin *Vanhuus*-kirjansa virittämät yli viisisataa palautekirjettä, vetää niiden sanomaa yhteen, kommentoi niiden teemoja ja jatkaa niissä esiinnoitettujen kysymysten kehittelyä.

Jo *Vanhuus*-kirjaa kirjoittaessaan Eskola epäili, voiko vanhuudesta sanoa mitään yleispätevää. Kun samana vuonna syntyneiden joukko vanhenee, se myös koko ajan erilaistuu. Eskola käyttää esimerkkinä omaa

---

Antti Eskola
Vanhanakin voi ajatella
Vastapaino, 2019

koululuokkaansa. Kun he keväällä 1954 pääsivät ylioppilaiksi Toijalan yhteiskoulusta, he olivat erilaisista kotitaukoista huolimatta hyvin samankaltaisia nuoria ihmisiä, terveitä ja iloisia sinkkuja, kaikilla elämä vielä edessä. Kun he kymmeniä vuosia myöhemmin tapasivat luokkakokouksessa, erot olivat jo suuria. Entisestä sinkkujoukosta löytyivät nyt kaikki variaatiot: naimaton, avioliitossa tai avioliitossa ensimmäistä tai useampaa kertaa, leski, eronnut. Myös terveyserot olivat revähtäneet suuriksi: muutama oli jo kuollut, joku ei päässyt tulemaan, kun oli sairaana tai laitoshoidossa. Useimmat olivat eläneet Suomessa, mutta osa myös Saksassa, Kanadassa, Australiassa.

Eskolan lukijakirjeissäkin kirjoittajien elämäntapojen ja kiinnostuksen kohteiden erilaisuus oli ensimmäinen havainto. Yleisnäköisyys löytyy kuitenkin fyysisestä vanhenemisesta: aamuherääminen hidastuu, käveleminen alkaa vaikeutua, väsymys lisääntyy, muisti alkaa takkuilla; kasvaa huoli siitä, miten minun siten käy, kun en enää pysty asumaan kotona. Eroja on vain siinä, missä iässä ja missä järjestyksessä näitä muutoksia ja huolia ilmenee.

Vanhuus-kirjassaan Eskola oli tietoisesti halunnut ärsyttää lukijoita kertomalla, että hänelle vielä vanhanakin maistuu pu-

naviini, että seksikin kiinnostaa, että hän syö mieluummin hyvää kuin niin sanottua terveellistä, ja että eri urheilulajeista häntä kiinnostaa eniten nyrkkeily. Näistä kaikista palautetta myös tuli, joskin eniten tästä: ”Naurettavien kävelysauvojen kanssa en aio kuntoilla, vaan hypään suoraan rollaattorin puikoihin, kun se aika tulee.” Runsaahasti alkoholia käyttänyt Eskola intoutuu miettimään suhdettaan voimajuomaan ja kertoo avoimesti niistä säätelykeinoista, joilla on pyrkinyt pitämään käyttönsä hallinnassa.

Eskola siteeraa tutkimusta, jossa kuvataan ET-lehden vanhuusjutuissa 20 vuoden aikana tapahtuneita muutoksia. Vielä 1996 lehti kirjoitti, kuinka eläkkeelle jääminen tuo mukanaan seesteisen vapauden, saunan lämmittämisen, halkojen hakkaamisen ja onkimisen. Joutenolo oli ansaittua. Vuonna 2016 kerrottiin, kuinka vanhat aloittivat uusia harrastuksia ja uusia alkuja – joku oli aloittanut mäkihyppäämisen 69-vuotiaana. Onkimisesta on siirrytty extreme-harrastuksiin, sanoi tutkija.

Eskola kommentoi, että nyt sama erinomaisuuden, tehokkuuden ja tuloksellisuuden eetos, joka läpäisee työelämän, on lavennettu myös vanhuuteen. Erinomaisuuden eetos kohdistaa

katseen tekijään, sen sijaan riittävyyden eetos katsoisi toiminnan kohteeseen. Jos äiti kysyy, olenko lapselleni riittävän hyvä äiti, päähuomio kääntyy lapseen ja tämän tarpeisiin.

”En minä tätä kirjaani tehdesänikään pyri siihen, että kirjastani tulisi arvostelijoiden mielestä erinomainen ja voisin sen jälkeen pitää itseänikin erinomaisena. En kirjoita arvostelijoille enkä minäkuvalle, vaan kirjoja ostaville ja lainaaville lukijoille. Jos nämä jutustelut antavat heille huvia ja mielenkiintoista pohdittavaa, työni on ollut tarpeeksi hyvää ja voin olla tyytyväinen. Pöydälläni nyt olevista lukijakirjeistä saan uskoa, että niin voi tapahtua.”

Kun illan loppu ja nukku- maanmeno alkaa häämöttää, Eskola pohtii saattohoitoa. Sillä nimellä tarkoitetaan yleensä jaksaa, kun loppuun on enää muutamia viikkoja tai päiviä. Saattohoidon sävyjä ilmaantuu kuitenkin läheisten ihmisten käyttäytymiseen, kun ihmisessä todetaan etenevä ja parantumaton tauti. Näin on Eskola havainnut myös omalta kohdaltaan, ja sen tuntuu hänestä hyvältä. Useimpien läheistensä kanssa Eskola voi keskustella asioista, joilla on yhteys hänen kuolemaansa: testamentin tai hoitotahdon tarpeellisuudesta, haluaako hän

arkku- vai polttohautauksen. Elämisen voima kasvaa, kun kuolemasta voi avoimesti puhua. Falskilta Eskolasta tuntuu sellainen puhe, jossa kielletään koko asia: ”Et sinä vielä pitkään aikaan kuole.” Elämää, johon kuuluu sen päättyminen, ei ote- ta vakavasti.

Magneettikuvaus kesällä 2018 osoitti, että Eskolan eturauhaseen vasemmasta lohkoista ”työn- tyy kookas malignisuuspekti tuumori” eli nopeasti leviävä ja jo aikaisessa vaiheessa etäpesäkkei- tä lähettävä pahanlaatuinen kasvain. Eskola tiesi pian kuolevansa, kun hän teki sopimuksen viimeisestä kirjastaan kustantajan kanssa. Eskola kuoli 6. syyskuuta viime vuonna, 84-vuotiaana.

Antti Eskola oli kotoisin Urjalasta ja Kalevankankaan hautausmaalle Tampereelle hänen tuhkinsa on nyt kätetty. Kirjansa alkupuolella Eskola vertaa elämänkaartaan saman kylän poikaan, Väinö Linnaan:

”Kirjailija Väinö Linna teki tasan saman matkan Urjalan Honkolan kylästä Tampereen Kalevankankaalle. Ajatus elämän mittaisen matkan lyhydestä tulee mieleen aina kun luen Linnan muistomerkistä lauseen ’Päivä on tehnyt kierroksensa’. Se on vanhan Kivivuoren Jannen repliikki Pohjantähden kolmannen osan loppusivuilta.”